

Valorisace soukromoprávních pohledávek v Německu.*)

Dr. Kazimír Čakrt.

Ú v o d.

Mluvíme-li o valorisaci, zhodnocení, máme na mysli jednání, které míří proti nastalému znehodnocení majetkových práv, způsobenému znehodnocením měny; znehodnocení se jeví v tom, že peněžní částka, v níž je vyjádřena hodnota majetkového práva, má v pozdější době menší kupní sílu, než v té době, kdy toto právo bylo založeno. Valorisací tedy má každý hodnotně dostati to, co dal, nebo aspoň větší zlomek toho, co by dostal po znehodnocení měny. Valorisovati je možno smlouvou neb soudním výrokem, může tak učinit i stát zákonem. Stát valorisuje obyčejně až při stabilisaci měny, kdežto při smlouvě to není nutno, cena zhodnoceného majetkového práva může býti vyjádřena v neznehodnocené cizí měně nebo vůbec ne v penězích, může býti uvedena v relaci k jinému statku než peněžnímu (v Německu na př. k žitu).

Slovo valorisace v nejjobecnějším smyslu znamená přepočítání vzhledem k znehodnocené měně. Neznamená to jen zhodnotiti pohledávku, ať soukromoprávní, ať veřejnoprávní, v nejširším smyslu to znamená též číselně zvýšiti vše, co jest určitým peněžním obnosem vyjádřeno. Mluvíme-li tedy o valorisačních zákonech, musíme pod tento pojem subsumovat velký počet norem. Jedná se o zhodnocení soukromoprávních pohledávek, služného a jiných platů, pokud jsou zákonem upraveny, zvýšení pokut, poplatků, tarifů, zvýšení peněžních částek, rozhodných k posouzení deliktů.

Po valorisaci se volá obyčejně z důvodů sociální spravedlnosti. Ale pro stát tento důvod zřídka kdy bývá rozhodující, naopak, první valorisační předpisy bývají jinak mo-

tivovány, totiž důvody daňovými, stát chce učiniti svoje občany způsobilejší k placení; tak první obecný valorisační předpis v Německu se jmenuje daňové nouzové nařízení.

V nejužším smyslu se mluví o valorisaci, jedná-li se o zhodnocení soukromoprávních pohledávek. O této valorisaci zde chceme promluvit.

Soudní valorisace.

Evropské občanské zákoníky povstaly v době, kdy znehodnocení měny nebyl zjev neznámý. Redaktoři Code civil měli hodně zkušeností z nedávného assignátového hospodářství Francouzské revoluce a náš občanský zákoník vyšel právě v době, kdy hrabě Wallis provedl devalvaci rakouské měny. Přece však ve všech evropských zákonících postrádáme jasných ustanovení, upravujících následky znehodnocení měny. Soudy byly nuceny, více méně volně vypracovati pro tyto případy určitá pravidla. Při tom na ně mocně působila státní správa, jež, způsobivší znehodnocení, hleděla, aby byla uznána za každých okolností zásada, že znehodnocená peněžní jednotka se rovná původní hodnotě.

Soudy ignorovaly namnoze i smluvní doložky, kde bylo výslovně ujednáno placení ve zlatě. Maďarsko dokonce nařízením č. 950 z r. 1923 výslovně prohlásilo neplatnost zlaté doložky, kteréžto ustanovení bylo ještě rozšířeno zákonným článkem XII. z r. 1928.¹⁾ Také francouzská judikatura se staví k této doložce nepříznivě. Pařížským apelačním soudem byla prohlášena rozh. ze dne 22. II. 1924 (*Revue de droit bancaire*, mai p. 210) za nezávaznou. Plného uznání se jí však dostává při mezinárodních platech, ba Nussbaum²⁾ cituje rozhodnutí, v němž se praví, že zlatá doložka při nich jest mlčky ujednána. Méně rigorosní jest německá soudní praxe. Říšský soud sice nepřipustil doložku zlaté hodnoty, připustil však požadavek placení v zlatých mincích.³⁾ Liberální jest také náš nejvyšší soud, který připouští doložku zlatých mincí (viz na př. rozh. z 7. VI. 1922 Rv I

¹⁾ Zeitschrift für Ostrecht, 1928, seš. 5.

²⁾ Das Geld in Theorie und Praxis des deutschen und ausländischen Rechts. Stejně Schkaff, La dépréciation monétaire. Ses effets en droit civil.

³⁾ Sedláček, Valorisační doložky. Ročenka práv. fakulty, 1926.

699/21 Vážný č. 1532). Podobná jest rakouská praxe (Sedláček n. u. m.).

Nussbaum (n. u. m.) má za to, že soudy jen výjimečně připouštěly valorisaci, avšak správně poukázal Wahle ve svém přehledu středoevropské judikatury (*Das Valorisationsproblem in der Gesetzgebung und Rechtssprechung Mitteleuropas*), že v mnohých úsecích občanského práva soudy provedly důsledně zhodnocení.

Podle přehledu Wahleho v nejširším rozsahu byly uznány nároky valorisační u pravidelných důchodů na výživu a při náhradě škod. O tom svědčí u našeho nejvyššího soudu rozh. ze dne 14. XII. 1920 Rv I 655/20 Vážný 2, 812 (zvýšení úrazových rent), rozh. z 1. III. 1921 Rv I 820/20 Vážný 3, 945 (zvýšení alimentace manželky), rozh. z 16. XII. 1919 Rv I 571/19 Vážný 1, 32 (zvýšení výměnku). Zvýšení alimentace připustil již ve válce rakouský nejvyšší soud rozh. z 18. I. 1916 č. 245, po válce i zvýšení úrazových rent (rozh. z 29. XII. 1921 Ob II 595/22), zvýšení výměnků uznal polský nejvyšší soud (rozh. z 14. III. 1923 Rw 2639/22 *Orzecznictwo* 2, 683) i maďarská kurie (rozh. z 24. III. 1922 *Gerichtshalle* 1922). Německý říšský soud nebyl tak liberální při uznání zvýšení alimentálních nároků, připustil však zhodnocení nároků z náhrady škody (rozh. ze 17. I. 1920 Rep. V 363/19) i výměnků (rozh. z 26. I. 1923 VII 754/22 RG 106, 23 P).

Mnohem omezeněji připouštějí soudy jednotlivých států zhodnocení nároků z jednání obchodních, častěji však osvobozují od plnění při synallagmatických smlouvách, když znehodnocením peněz hodnota jednoho plnění jest příliš neúměrná druhému. Tak rakouský nejvyšší soudní dvůr osvobozoval od plnění bez náhrady škody při dodacích smlouvách, uzavřených za normálních dob, když nebylo možno předvídat vliv války na opatření a ocenění zboží. Zavázaná strana namítala nedosažitelnost plnění, která byla opřena o zásadu spravedlivého obchodního styku (rozh. z 8. VI. 1915 Rv 127/15, z 1. VII. 1915 Rv II 427/15). I když se strany zavázané lze zjistiti zavinění, nemůže býti nucena k dodržení smlouvy, je-li zde nemožnost — byť jen hospodářská — plnění, nýbrž jen k náhradě škody a ušlého nor-

málního (tedy bez ohledu na stoupaní cen) zisku (rozh. z 10. VI. 1917 Rv I 132/17).

Nejvyšší soud republiky rakouské akceptuje rovněž zásadu předvídání (rozh. z 14. IX. 1921 Ob II 464/21). Přijímá však dočasně z Německa t. zv. rozhodování proti zkáze (Ruinrechtssprechung). Dlužník může namítnouti důležitý vlastní zájem, totiž, že v případě plnění by byl hospodářsky zničen; jest pak od plnění osvobozen (rozh. z 27. VI. 1921 Ob I 330/21, z 21. VI. 1921 Ob II 371/21, z 1. VII. Ob II 440/21).

Náš nejvyšší soud v prvních letech osvobozoval také pro hospodářskou nemožnost plnění (rozh. z 23. XI. 1923 Rv I 537/20, Právník 1923, z 10. II. 1920 Rv I 30/20 Vážný 2, 409), ani osvobozování od plnění pro nebezpečí hospodářské zkázy dlužníka mu nebylo neznámo.⁴⁾ Za zásadní můžeme však považovati rozh. z 10. II. 1920 Rv I 30/20 Vážný 2, 409, v kterém se praví, že splnění smlouvy jest vždy tenkrát vyloučeno, když okolnosti, nepředvídané při uzavření smlouvy, způsobily tak mimořádné poměry, které vedly k závratnému stoupaní cen, že dodání při smluvní ceně pro každého rozumného obchodníka jest vyloučeno.

Teorie o doložce rebus sic stantibus, na níž toto rozhodnutí buduje, se držel také polský nejvyšší soud.⁵⁾ Říká dokonce přímo v rozh. z 23. V. 1922 Rw 79/22, že synallagmatické smlouvy jsou zjednány za toho předpokladu; bylo by proti dobrým mravům, žádat dodání za ujednanou cenu po znehodnocení peněz. Zajímavé jest — a v žádné jiné judikatuře takového odůvodnění nenalzáme — že připouští odstoupení od smlouvy pro zkrácení přes polovinu hodnoty, když vlivem znehodnocení peněz plnění peněžní ztratilo více než polovinu na hodnotě. Přímo zhodnocovací jest rozhodnutí z 25. II. 1922 o hypotékách.⁶⁾

Výslovně jest také uznána klausule rebus sic stantibus v rozhodnutí septemvirální tabule odd. B v Záhřebě z 10. IX.

⁴⁾ Srv. referát prof. Sedláčka na II. sjezdu čs. právníků k 2. otázce I. sek.

⁵⁾ Srv. Przybylowski, Der Einfluß veränderter Verhältnisse Zt. f. Ostrecht, 1929.

⁶⁾ Kuratow-Kuratowski, Les problèmes de la Baisse du mark polonais.

1925 RV 591/25.⁷⁾ Soud propůjčuje na jejím základě nejen právo k odstoupení, nýbrž přímo k zhodnocení. Naproti tomu Maďarsko pevně setrvalo na stanovisku, že koruna se rovná koruně (rozh. uherské kurie P IV 4484 z r. 1921, cit. podle Nussbauma).

Francouzské správní soudy nevyklučovaly zhodnocování nároků; tak Conseil d'État již v r. 1916 uznává *rebus sic stantibus* pro takové případy. O mnohem nepružnější byly francouzské civilní soudy, které byly vázány valorisačním zákazem čl. 1895 a čl. 1932 C. c.; jen v nejkřiklavějších případech se uchýlily od toho ustanovení (na př. pomocí zákazu bezdůvodného obohacení⁸⁾). Stejně Itálie, jejíž obč. zákoník jest vytvořen podle vzoru francouzského; avšak zák. z 27. V. 1915, prohlašující válku za vyšší moc, umožnil soudům odchýlit se od strohých předpisů obč. zákona v tom ohledu (Schkaff n. u. m.). Turecko, jehož obč. zákoník jest značně ovlivněn francouzským Code civil, připouští valorisaci plenárním usnesením kasačního soudu v Cařihradě z 24. VI. 1921 čl. 130 (Nussbaum n. u. m.). V anglo-americkém právu jest zásadně nepřipustné bráti zřetel na znehodnocení měny (spor Gilbert v. Brett z r. 1602, cit. podle Nussbauma).

Pomalý byl vývoj v Německu.⁹⁾ Již dávno před válkou (rozh. z 23. II. 1904 Rep II 398/05 RG 57, 116 a násl.) osvobozuje říšský soud od plnění pro hospodářskou nemožnost. Ve válce však neuznává za hospodářskou nemožnost nadměrné zvýšení ceny zboží (rozh. z 21. III. 1916 Rep. II 473/15 RG 88, 174). Doložku *rebus sic stantibus*¹⁰⁾ užívá teprve ve svém rozh. z 2. XII. 1919 Rep. VII 303/19 RG 98, 21 při smlouvě o dílo (vystavění lodi), kde dlužník byl osvobozen od plnění, jelikož se hospodářské poměry po revoluci tak změnil, že by plnění nyní bylo něco jiného, než bylo vymíněno. Pro odčinění škod, způsobených poklesem měny,

⁷⁾ Zt. f. Ostrecht, 1929, seš. 2.

⁸⁾ Polské soudy v býv. záboru ruském, kde platil rovněž Code civil, byly o mnohem méně rigorosní. Srv. Przybyłowski n. u. m.

⁹⁾ Citujeme v tomto odstavci podle Wahleho.

¹⁰⁾ O uplatnění této doložky bojuje Krückmann (Archiv für die zivilistische Praxis, 1917) v polemice proti Staubově teorii o pozitivním porušení smluvní povinnosti. — Stejně jest hlasatelem teorie o důležitém vlastním zájmu, jež vedla k t. zv. Ruinrechtssprechung, o níž jsme se už zmínili.

užívá říšský soud první t. zv. *Ruinrechtssprechung* (rozh. z 8. VI. 1920 Rep. III 89/20 RG 99, 259, z 22. X. 1920 Rep. III 138/20 RG 100, 136). Stoupání cen pokládá za nemožnost plnění výslovně až v rozh. z 10. X. 1920, Rep. VII 318/20 RG 101, 81 a hlavně v rozh. z 4. I. 1921 Rep. III 207/20 RG 101, 168. Ve všech těch případech dává říšský soud dlužníku jen právo odstoupiti od smlouvy, soudce však nenabývá možnosti valorisovati pohledávku podle svého volného uvážení. Jen rozh. z 21. IX. 1920 Rep. III 143/20 RG 100, 120 a násl. dává toto právo soudci, avšak za předpokladu, že obě strany chtějí podržeti smlouvu v platnosti, musí být rozhodnuto podle zájmu obou stran a musí jít o zcela výjimečný případ. Wahle vyslovuje ve svém spisu naději, že toto rozhodnutí bude východiskem k nové praxi říšského soudu, které povede k tomu, aby soudci podle zásad spravedlnosti provedli valorisaci.¹¹⁾ Tato jeho naděje však jen částečně byla splněna. Rozh. z 28. XI. 1923 Rep. V 31/25 J. W. 1924, 38 sice valorisuje hypotéky a vedlo vlastně k celému valorisačnímu zákonodárství; ale ještě v r. 1925, tedy již za platnosti II. valorisačního zákona, vidíme, že říšský soud nikterak nepokročil, neboť praví, že prohlášení učiněné v r. 1923 o ustoupení od smlouvy nemohlo se opírat o to, že druhá strana odepřela valorisaci (rozh. z 22. X. 1925 RG IV 203, 25 J. W. 1926).

Z á k o n o d á r s t v í.

Jelikož soudní praxe zřejmě nestačila, musil zakročiti zákonodárce. S počátku se tak dělo jenom, aby bylo sankcionováno nastalé znehodnocení. Tak u nás to byl zák. z 25. II. 1919, č. 84 Sb., kterým se vyslovila zásada, že býv. koruna rakouská se rovná koruně čs. V Polsku to byl zákon z 20. XI. 1919, č. 520 (pro M), z 15. I. 1920 č. 38 (pro K) a z 29. IV. 1920 (pro Ro); v Rakousku nařízení ministerstva financí, t. zv. Schumpetrovo.

Brzy však státní správa byla přímo nucena vydati pro určité případy zákony valorisační, ovšem v malém rozsahu. Tak z důvodů hospodářských v Rakousku na př. zákon o zvýšení ceny plynu a elektřiny (z 6. XII. 1920 StGBI čís.

¹¹⁾ Tak si to asi představuje osnova našeho obč. zákoníku z roku 1925 v § 1447.

551), v Československu byly zvýšeny tyto ceny nař. z 23. IX. 1919 č. 320, dále jest zde zák. o telegrafních cestách (8. X. 1922 č. 33), v Německu o pojišťovnách (nař. z 27. VII. 1920 č. 524 RGBI), z důvodů sociálních v Československu nař. z 1. VIII. 1920 č. 471 Sb. a z 8. X. 1920 č. 586 Sb. (pachty), zák. z 18. III. 1921 č. 130 (zaměstnanci na velkostatecích), počítati k nim můžeme § 19. manž. novely (č. 320/19), v Rakousku zák. z 20. XII. 1920 č. 6 StGBI (drobní důchodci) a t. zv. zák. o rodinných věřitelích (Familiengläubigergesetz) z 26. IX. 1923 BGBI č. 543, zák. z 27. X. 1921 č. 598 StGBI (peněžní výměnky), ve Francii t. zv. lex Falliot z 21. I. 1918, v Německu první valorisační zákon v tom ohledu byl zák. o drobných důchodcích z 4. II. 1923 č. 10 RGBI I, dále o zvýšení výměnku (18. VIII. 1923 RGBI. I č. 76). V jistém smyslu valorisační byly zákony o zlatých (stabilisačních) bilancích a to v Německu z 28. XII. 1923 RGBI. I 1253, v Polsku z 6. XII. 1923 Dz Ust. č. 127, v Jugoslavii z 11. IX. 1926, v Rakousku z 4. VI. 1925 č. 189 StGBI.

Tam, kde měna hluboce poklesla, následovaly po stabilisačních zákonech neb zároveň s nimi i valorisační. Počátek činily v r. 1924 Německo t. zv. 3. daňovým nouzovým nařízením z 14. II. 1924 RGBI. str. 74, vydaném na základě zmocňovacího zákona z 8. XII. 1923 RGBI. I 1179, a Polsko, které vydalo příslušný zmocňovací zákon 11. I. 1924. V obou těchto státech bezprostřední pobídkou k těmto zákonům byla soudní rozhodnutí, kterými se valorisovaly hypotéky, jak jsme se už zmínily. Obě země následovalo Gdansko zák. z 7. IV. 1925 seš. 16 a zák. z 28. IX. 1926 č. 61 seš. 27 o zhodnocovacím řízení. To jsou jediné státy, které provedly ve větší míře valorisaci. Maďarsko následovalo v mnohem menším rozsahu zák. čl. XII z r. 1928. Rakousko zavedlo jen t. zv. smířovací úřady (Einigungsämter) zák. z 4. IV. 1919 StGBI 220, takové úřady zavedla též Litva zák. z 9. VIII. 1922 a Lotyšsko zák. ze 17. III. 1923 č. 23 (ZT. f. Ostrecht 1927 č. 3).

V Polsku bylo na základě zmocňovacího zákona vydáno nařízení presidenta Republiky dne 14. V. 1924 Dz. Ustaw Rz. P. č. 42/440, které obsahuje hlavní valorisační ustanovení.¹²⁾

¹²⁾ Na jeho základě bylo vydáno min. nař. z 14. XII. 1924 Dz. U. 48/440. Doplněno bylo nař. z 28. VI. 1924, č. 56/566, dále zák. z 31. VII. 1924, nař. z 27. XII. 1924 a 31. XII., a to č. 115/1024, 115/1024, 115/1026,

Když pak polský zlotý znovu poklesl, žádali postižení o nové zhodnocení, nejvyšší soud ve Varšavě rozh. z 18. II. 1927 V. kom. C 216/26 je však zamítl (Zt. f. Ostrecht 1928 s.).

V Německu vyšlo prováděcí nařízení 1. května 1924, ale již zákon ze 17. II. 1925 RGBl I č. 6 (prodloužený zákonem z 27. III. 1925 RGBl. str. 2 a zák. z 28. VI. 1925 RGBl. str. 92) zastavil dosavadní valorisační řízení a slíbil nový zákon valorisační, který vyšel 16. července 1925 (RGBl. str. 117). Téhož dne byl vydán zákon zhodnocující veřejné dluhopisy, t. zv. Ablösungsgesetz. K nim se připojuje celý komplex prováděcích zákonů a nařízení. Nejdůležitější jsou: prov. nařízení z 29. XI. 1925 RGBl. str. 392, nař. o zhodnocovacích úřadech z 21. VII. 1925 RGBl. I, str. 154, o útratách řízení valorisačního z 28. VII. 1925 RGBl. I, str. 103, nař. o přihlášce, důkazu a vyloučení práv z 10. VIII. 1925 RGBl. str. 187, zák. o řízení valorisačním z 18. XII. 1925 RGBl. I, č. 55. Hypoték se týká nařízení z 9. VII. 1927 RGBl. I, č. 28 (zúročení) a zák. z 2. II. 1928 RGBl. I, č. 3 (hypotéky o stálé hodnotě) a zejména zák. z 18. VII. 1930 RGBl. I, str. 300 o splatnosti a zúročení zhodnocených hypoték a z téhož dne str. 305 o knihovním pořádku a dluhů, zapsaných v lodním rejstříku a železničních knihách.

K těmto říšským zákonům se pojí řada zemských zákonů a nařízení.¹³⁾

115/1027, 115/1028, 115/1029, 115/1030, nař. min. rady z 7. I. 1925, č. 4 35, nař. min. fin. z 2. II. 1925, č. 5/46.

¹³⁾ Sasko: zák. z 16. IV. 1925 č. 530 (zhodnocování náhrady škody na budovách), z 9. IV. 1929, č. 36, seš. 11 (vyrovnání peněžního znehodnocení u zastavených pozemků). Prusko: zák. z 1. IV. 1927 GS č. 9 (valor. pojištění), z 28. XII. 1928 GS 44 (valor. dědičných pachtů a pod.), nař. z 28. VI. 1925 GS 103, 104 (náklady valor.), nař. z 27. VIII. 1925 GS 109 (řízení), nař. z 31. VIII. 1925 GS č. 111 (poplatky), nař. z 11. I. 1926 JMBI I 58 (řízení o hypotékách). Bavorsko: zák. z 20. VI. 1925 BayrGVBl 189 a prováděcí nařízení z 28. VII. 1925 Staatszeitung č. 221 a z 23. XII. 1925 č. 300. Vírtenberk: ministerské nař. z 29. VII. 1925 RegBl 144 (řízení) a z 30. VI. 1925 RegBl. 143. Badensko: nař. z 27. VIII. 1925 BadGVBl č. 201 (útraty) a nař. z 3. IX. 1925 BadGVBl č. 213 (řízení). Hamburk: nař. z 19. VIII. 1925 o řízení a útratách.

(Dokončení.)

Valorisace soukromoprávních pohledávek v Německu.

Dr. Kazimír Čakrt.

(Dokončení.)

Z á k o n z 16. č e r v e n c e 1925.

První všobecná úprava zhodnocení bylo 3. daňové nouzové nařízení z 14. února 1924. Materie jím zpracovaná byla velmi rozsáhlá; upravuje zhodnocení soukromých pohledávek, úpravu služby veřejných půjček a obsahuje řadu daňových nařízeních. Zhodnocovací sazba jest 15% hodnoty pohledávky, vyjádřené v zlatých markách. Dlužník však může žádati o snížení sazby, kdyby mu byla způsobena jinak značná újma (t. zv. Haerteklausel).

Podle § 1 cit. nařízeních se valorisují nároky z právních poměrů, které byly založeny dříve než vstoupilo toto nařízení v platnost a mají za předmět placení v jisté částce říšské měny, pokud jde o majetkové uložení (Vermögensanlage), znehodnocené poklesem měny. To neplatí, obnáší-li jejich zlatá hodnota ještě aspoň 15% původní hodnoty. Majetková uložení jsou: hypotéky, rentové a pozemkové dluhy a břemena, zástavní práva zaps. v lodním rejstříku neb železničních knihách, zástavní listy a podobné úpisy, zúročitelné dlužní úpisy, znějící na majitele nebo na jméno, přenositelné indosamentem, pokud nejsou vydány veřejnoprávní osobou, leda touto při provozování soukromého hospodářského podniku, vklady u veřejných spořitelů, nároky z životního pojištění.

Zlatá hodnota pohledávky se vypočítá z nominální hodnoty podle kursu dolaru v Berlíně v době, kdy pohledávka vznikla. Pro splácení jest dáno příročí do 1. I. 1932.

Zvláštním způsobem se zhodnocují nároky na základě zástavních listů proti pozemkovým neb lodním úvěrním ústavům, z vkladů vůči spořitelnám neb z životních pojistek vůči

pojišťovnám. Jmění těchto ústavů se zhodnotí podle uvedených předpisů, pak se po srážce správních výloh stejnoměrně rozdělí mezi jmenované věřitele.¹⁴⁾

K projednání valorisace byl ustanoven zvláštní soud, zhodnocovací úřad (Aufwertungsstelle). — I jiná majetková uložení se mohou zhodnotiti, nikdy však více než 15%. Majetkovými uloženími nejsou nároky ze synallagmatických smluv, společenských smluv a nároky z opětovného plnění, založené při odbytém, smíru a jiných podobných jednáních. Jejich zhodnocení jest dáno na vůli řádným soudům. Nároky z běžného účtu nebo z kontokorentu se nezhodnocují. — Přijal-li už věřitel plnění bez výhrady, nemůže žádati o dodatečnou valorisaci.

Čl. II o veřejných půjčkách suspendoval jejich splácení a zúrokování.

Nyní jest valorisace v Německu v podstatě upravena zákonem z 16. července 1925 RGBI. I str. 31, který sice neruší výslovně III. daňové nouzové nařízení, ale vyčerpávajícím způsobem upravuje valorisaci tak, že v tomto ohledu uvedené nařízení jest derogováno.

Pokud se týče předmětu valorisace, neuvádí jej už zákon příkladmo, nýbrž v § 1 určuje, že nároky »spočívající na právních poměrech, založených před 14. II. 1924 (datum vydání 3. daňového nařízení) a které mají za předmět zaplacení určité částky peněz v markách neb jiné již neplatné vnitrozemské měně, jsou zhodnocovány podle ustanovení tohoto zákona, jestliže byly postiženy poklesem měny«. ¹⁵⁾ Od-

¹⁴⁾ Wahle n. u. m. tvrdí, že podle toho není nejvyšší sazbou valorisační 15%. Opačně Lehman (Die Aufwertung der Markforderungen). Zákon se v § 2 (určující sazbu 15%) zmiňuje jen o § 1, č. 1—3, bylo by tedy možno argumentem a contrario dáti za pravdu Wahlemu. Jelikož však lze mítí za to, že zákonodárce jen ve výjimečných případech chce způsobiti likvidaci ústavu, která by jistě hrozila, kdyby celé jmění mělo sloužiti k zaplacení dluhů, nutno se připojiti k názoru Lehmannově. Věc se stala ostatně po vydání nového valorisačního zákona nepraktickou.

¹⁵⁾ Podle polských valorisačních zákonů jest předmět valorisace podán velmi nepřehledně v jednotlivých nařízeních, zejména v cit. nařízení z 14. V. 1924. Tam se v § 1 postupně vypočítávají nezajištěné zápůjčky, obchodní úvěr, pohledávky směnečné a šekové, úsporné vklady, hypotéky, práva na těchto pohledávkách, rentové dluhy, zástavní listy, dílčí obligace, akcie, deposita, pojistky, pohledávky z jiných právních titulů, nároky vůči státu a státní soukromoprávní pohledávky a konečně zde jest ještě generální klausule šu 29. Maďarský valorisační zákon z r. 1928 zase naopak vypočítává, které nároky se nevalorisují.

díl II. jedná o zhodnocení hypoték, III. o jiných pozemkových a rentových dlužích a reálných břemenech, IV. o průmyslových obligacích, V. o zástavních listech, VI. o dlužních úpisích veřejnoprávních korporací, pokud jsou hospodářskými podnikateli, VII. o spořitelnách, VIII. o pojišťovnách a IX. jiných nárocích, zahrnutých do obecného názvu majetkového uložení.

Pokud se týče hypoték, podrží zhodnocená hypotéka svoje pořadí (§ 6). Nebyl-li podán do 31. III. 1931 návrh na zhodnocení hypotéky, zanikne zhodnocená hypotéka (§ 2 z 10. VII. 1930). Vlastník pozemku má právo, bezprostředně v pořadí za zhodnoceným právem, zapsaném na místě prvním, dáti si zapsati hypotéku v částce 25% toho zhodnoceného práva¹⁶⁾ s obvyklým úrokem. — Právo, zapsané na 1. místě, příslušející veřejnoprávní korporaci, se sčítá se všemi následujícími jí připsanými právy a dostává s nimi prvé pořadí. — Jsou-li zapsána již práva, znějící na (zhodnocené) říšské marky, na cizozemskou měnu, zlato, obilí a pod., nastupují na uvedené pořadí místo nároku vlastníkov (§ 7). Podobně se zapisují zhodnocené hypotéky v lodních rejstřících a železničních knihách (§ 32).

Zhodnocují se dále nároky z dlužních úpisů, pokud jsou zúčitelné nebo splatitelné s premii: 1. znějící na majitele, převoditelné indosamentem, jsou-li vydány od fyzických nebo právnických osob soukromého práva (§ 33) nebo 2. od osob veřejného práva při provozování hospodářského podniku soukromého, 3. nároky ze zástavních listů, rentových úpisů, komunálních obligací a jiných dlužních úpisů neb ze zajištěných výpůjček pozemkových úvěrních ústavů, soukromoprávních komunálních neb lodních úvěrních ústavů, jsou-li tyto půjčky určeny k účelům komunálního neb pozemkového úvěru (§ 47) spořitelní vklady u veřejných nebo pod státním dohledem stojících spořitelén (§ 55), 5. nároky z životního pojištění (§ 59) a 6. vůbec z analogických majetkových uložení.¹⁷⁾ Těmi nejsou: nároky ze společenských

¹⁶⁾ Účelem ustanovení jest umožniti vlastníkov nový úvěr.

¹⁷⁾ Takovou generální klausulí obsahují §§ 28—30 uv. polského nařízení, kde se mluví o valorisaci pohledávek z jiných právních titulů. V zásadě rozhoduje projev vůle stran o valorisaci. Není-li jich, má se rozhodovati podle zásad slušnosti, obvyklé v obchodním styku, zejména podle předvídavosti.

nebo zúčastenských (podílnických) smluv, z postupu statku (viz zák. 76/23), z vyrovnání mezi dědici, odkazovníky, manželi, rodiči a dětmi, z alimentálních závazků, z dědického pachtu, za určitých modalit vklady u továrních a závodních pokladen (pokud je totiž majitel sám nevložil dobrovolně pro své zaměstnance), a vůbec ze synallagmatických smluv (§ 63). O těch rozhoduje dále řádný soud podle slušnosti, nesmí však zhodnocovati nad 100%. Nároky z kontokorentu, z jiných běžných účtů (i poštovního šekového úřadu), byť i byly hypotekárně zajištěné, se nezhodnocují (§ 65),¹⁸⁾ stejně nároky z výpůjčky neb deposita vůči bance, pokud nebylo smluveno, že tato má uložit peníze ve stálých hodnotách.

Z h o d n o c o v a c í s a z b a jest normálně 25%,¹⁹⁾ Vyšší neb nižší valorisace, nehledě na obecné předpisy, může býti žádána, když se jedná: 1. o pohledávky ze společenské neb jiné zúčastenské (podílnické) smlouvy, 2. z postupu statku neb vyrovnání mezi manželi, mezi rodiči a dětmi, mezi obtíženým a odkazovníky, 3. o alimentaci, opětovné plnění a obecné vypořádání, 4. o doplatek z kupní ceny, dlužný po 31. XII. 1908, 5. neb o kauční hypotéku. Zhodnocení jest zde obyčejně 75—100%, sazba se řídí dobou založení.

U spořitelén, pojišťoven a ústavů vydávajících zástavní listy vypočítává se sazba dělením zhodnoceného jmění podniku po srážce správních výloh. Dělení provádí kurátor. — Opětovná plnění na základě rentového dluhu nebo reálného břemene se zhodnocují nejdříve na 40%, což se zvyšuje každým rokem o 20% (§ 31).²⁰⁾

¹⁸⁾ Podle polského práva se nezhodnocují nároky z běžných účtů, pokud zde není prodlení věřitele; to neplatí u bank. Také hypotéky pod 100 zl. se nevalorisují, ale osobní pohledávka jimi zajištěná ano. Podle maďarského práva se nezhodnocují (§ 4) zápůjčky, leda při prodlení neb nejde-li o obchodní jednání, pojistky, vklady u spořitelén, běžné účty, šekové a směnečné dluhy, zástavní listy, losy, kauce, všecky soukromoprávní peněžní dluhy státu a veřejnoprávních korporací.

¹⁹⁾ Normální sazba znamená minimum zhodnocení v Polsku. Sazby se pohybují mezi tímto minimem a maximem, t. j. hodnotou předválečnou. Tak na př. nezajištěné zápůjčky se zhodnocují do 10%, stejně pohledávky z obchodního úvěru, směnečné a šekové, zápůjčky státních úvěrních fondů a ústavů 50—80%. — V Maďarsku není valorisační sazby, v zásadě platí, že znehodnocení nese věřitel. Soud je však podle volné úvahy může rozdělit mezi strany, aby u jedné z nich nenastalo hospodářské zničení.

²⁰⁾ Stejný postup jest i v Polsku při valorisaci vkladů vložených

Zhodnocení se vypočítává podle škály, která jest k zákonu připojena.²¹⁾ Je-li nárok nabyt před 1. I. 1918, rovná se nominální hodnota hodnotě zlata (§ 2). Pro valorisaci nároku jest rozhodný okamžik jeho nabytí oprávněným, resp. zůstavitelem, manželem při společném manželském jmění, otcem při věnu, dárce při darování a pod. Změna v obsahu práva, na př. prolongace, nemá na valorisaci vlivu (§ 3). O nabytí práva platí určité presumpce, na př. u hypotéky se má za to, že jest nabyta dnem zápisu. Spořitelní vklady mají býti valorisovány aspoň na 12½%, nikde však není pro to v zákonu sankce.

Zvláštní způsob valorisace jest ještě u průmyslových obligací. Ti, kdož se stali jejich majiteli před 1. VII. 1922 a zůstali jimi nepřetržitě, mají nárok na část čistého zisku dočasněho podniku a na likvidační podstatu (§ 37).²²⁾

Jejich podílnické právo jest vyjádřeno 10% částky úpisu vyjádřené ve zlatě. Nesmí býti zkráceni zvýšením kapitálu a pod. (§ 41); o tom rozhoduje rozhodčí soud, zřízený zákonem o zlatých bilancích (RGBl. I, str. 697, r. 1924).²³⁾

Valorisované částky se normálně nemusejí splatiti před 1. lednem 1932, podle zák. z 18. VII. 1930 před r. 1935. Věřitel může však žádati dříve zaplacení, dlužník naproti tomu o příročí. Zúročení počíná 1. I. 1925 sazbou 1, 2% a stoupne do 1. I. 1928 na 5% (§ 26). Podle zákona z 18. VII. 1930 jest vláda zmocněna pro dobu od 1. I. 1930 u hypoték zvýšit úrokovou sazbu. Tato ustanovení zase neplatí pro pojišťovny, spořitelny a ústavy, vydávající zástavní listy.

Důležité jsou předpisy o zpětné účinnosti zákona.²⁴⁾ Ta nastává ve dvou případech: 1. když si věřitel

do 31. XII. 1922 u spořitelén a sirotčích pokladen, stejně u zástavních listů, obligací některých jiných úvěrních ústavů, soukromých drah, u pojistek. — U pojistek stejně v Maďarsku.

²¹⁾ Stejně v Polsku, tam však škála začíná 1. VIII. 1914, ne rokem 1918 jako v Německu.

²²⁾ Podnikatel dostane nejdříve 6%, na každé další 1% mu odvedené, dostanou oprávnění ze zisku 2%; stejný poměr jest při likvidaci.

²³⁾ Polskému právu neznámé.

²⁴⁾ Nezná polské právo. V § 40 se výslovně praví, že, byla-li hypotéka vymazána, nemůže už býti valorisována. Stejně byly-li zástavní listy neb dílčí obligace vylosovány před 1. I. 1914, nemohou býti valorisovány, i když jsou v rukou vlastníka nebo byla-li příslušná částka složena k soudu. Maďarsko ji zná, bylo-li přijato plnění s výhradou. Bez výhrady při invalidních rentách u drah a jiných všeužitečných podniků (§ 17), i když byla přijata kapitalisace.

při plnění vyhradil svá práva (§ 14), 2. neb i bez výhrady, když bylo plněno mezi 15. VI. 1922 a 14. II. 1924 (§ 15). V § 78 se pak ještě zvlášť uvádí, že valorisace nastane také, když věřitel přijal plnění po 14. II. 1924. I o zpětné účinnosti platí však řada odchylek. Nejzevrubněji jest tato zpětná účinnost upravena u hypoték. Podle § 15 neplatí, když by majitel zavázaného pozemku neb osobní dlužník utrpěl další značnou škodu po újmách, způsobených poklesem měny, nebo tím, že pozemek již neleží v Německu a nelze jej postihnouti atd. Hypotéka se zhodnotí podle obecných předpisů (§ 18) a zapíše se do pozemkové knihy v dřívějším pořadí (§ 28). Při tom nutno šetřiti zásad o veřejné víře v pozemkové knihy (§ 21). Tomu však nevádí, byla-li po 1. I. 1925 zapsána práva pro vlastníka, jeho manžela neb určité jejich blízké příbuzné a po 1. VI. 1925 i pro jiné osoby, pokud neprovedou důkaz, že jim nebyl znám úmysl poškoditi věřitele. Nevztahují-li se tyto předpisy o zpětné účinnosti na plnění, nemůže býti žádána valorisace plnění pro bezdůvodné obohacení, pro omyl neb z jiného právního důvodu; výjimku činí lstivé předstírání.

Totéž platí při průmyslových obligacích (§ 35), zástavních listech a dlužních úpisech veřejnoprávních korporací, vydávaných při provozování soukromého podniku. Jestliže tyto už byly vylosovány, ale ještě ne odvedeny, byť pro ně byla složena příslušná částka, podrží svůj valorisační nárok.

Zákon podržel zvláštní z h o d n o e o v a c í ú ř a d y (Aufwertungsstellen, § 69).²⁵⁾ Rozhodují, zdali existuje nárok na zhodnocení pohledávky (nerozhodují o pohledávce samotné), pokud se nejedná o vklady u spořitelén nebo o pojištění, dále o úlevách pro dlužníka a věřitele. Jinak se mohou státi sudištěm dohodou stran. Zhodn. úřady jsou podle nařízení z 22. VII. 1925 soudy okresní (Amtsgerichte), jedná se u nich podle předpisů nesporného řízení. Mají se vždy nejdříve pokusiti o dohodu. Proti jejich usnesení jest okamžitá stížnost k zemskému soudu, pro porušení zákona

²⁵⁾ V Polsku i Maďarsku rozhodují řádné soudy, a to vždy — jako v Německu — na návrh strany. Návrh možno podati v zákonem stanovené lhůtě v každém období procesu. V Polsku nese útraty toho řízení dlužník. Není-li již sporného řízení, rozhodne se řízením nesporným.

k vrchnímu zemskému soudu; ten rozhoduje v poslední instanci. Říšský soud rozhoduje podle § 28 zákona o dobrovolném (nesporném) řízení tehdy, když se jedná o aplikaci ustanovení říšského práva a vrchní zemský soud chce rozhodnouti odlišně od rozhodnutí, které učinil v stejném případě jiný vrchní zemský soud nebo říšský soud. — Zhodnocovací úřady rozhodují též o útratách podle svého volného uvážení. Jejich rozhodnutí jsou exekučními tituly.

Dlužník může žádati o snížení valorisace (t. zv. Härteklausel)²⁶⁾ až na 10%, nebo o příročí ve smyslu zák. z 18. VII. 1930), když se to jeví býti nevyhnutelným s ohledem na jeho hospodářský stav (§ 8). Také ohledně lhůt ve splácení a výše splátek má úlevy ze stejných důvodů.²⁷⁾ Amortizační částky nutno platiti až od 1. I. 1926. — Naproti tomu zase věřitel, pokud to jeho hospodářský stav vyžaduje a dlužník tím neutrpí značné ztížení svého hospodářského stavu, má nárok na to, aby mu bylo zapláceno již 1. I. 1926 úplně neb částečně po srážce úroků (§ 27)²⁸⁾

Ohlášení nároků, žádosti o úlevy, osvědčování práv a pod. jsou vázány určitými f o r m á l n í m i podmínkami, zejména na dodržení preklusivních lhůt.²⁹⁾

S m í r y, uzavřené před 15. VI. 1922 nebo po 14. II. 1924 zůstávají v platnosti; přesahují-li 25%, pokládá se přesahující částka za novaci (§ 67); totéž platí o valorisačních rozhodnutích soudů (§ 68).³⁰⁾

Důležitá jsou ustanovení o cizincích.³¹⁾ V § 86 se stanoví, že nakládá-li se s příslušníky říše v jiné zemi hůře než s vlastními občany, zmocňuje se říšská vláda, aby nařídila příslušnou odvetu. Stejnou povinnost má, jestli podle zákonodárství cizího státu tento stát nebo jeho příslušníci

²⁶⁾ Stejně v Polsku nesmí býti znemožněna hospodářská existence dlužníkovy, pokud nejednal dolosně, aby se zbavil valorisačních povinností (§ 36). — I stát může žádati o úlevy, rozhoduje o nich minister-ská rada (§ 35).

²⁷⁾ V Polsku jsou různá příročí: u spořitelen do 1. I. 1926, u hypoték do 1. I. 1927 neb 1928. V Maďarsku povoluje soud lhůty k placení podle volného uvážení.

²⁸⁾ Věřitel v Polsku z různých důvodů může žádati o zvýšení (§ 29, odst. 3.), zvláště u alimentálních pohledávek.

²⁹⁾ Stejně v Polsku.

³⁰⁾ Stejně v Polsku, jen že tam zhodnocení nikdy neznamená novaci (§ 39).

³¹⁾ V Polsku (§§ 43—46) se stanoví reciprocita materiální i formální, v Maďarsku materiální.

nemusí říšským příslušníkům povolití větší valorisaci, než se jim poskytuje podle německého práva. A konečně může vyloučiti všechny ty státní občany, jichž stát valorisace nezná.

Stanovisko našeho nejvyššího soudu.

I náš nejvyšší soud se už zabýval valorisačními zákony německými. Nejznámější jest rozh. z 27. VI. 1928 Rv I 1650/27. Vážný č. 8176 ve sporu věřitelů prioritních obligací Duchcovsko-podmokelské dráhy. Nejvyšší soud v cit. rozhodnutí praví nejdříve obecně, že pro tento případ mu »není znám ani právní předpis ani skutečnost, z nichž by se dalo usouditi na použití německého práva co do placení«, byť i zněly priority na německé marky. Dále uvádí, že »valorisace jest nejen cizí zdejšímu právu,³²⁾ nýbrž jest jen, až na několik málo případů, upravených zvláštními předpisy (na př. zákonem o těžbě dříví a pod.) vyloučena a to zák. čís. 187/19, aniž záleží na tom, že zákon ten byl vydán co do měny čs., neboť jím byla vyslovena zásada, které jest užiti i co do závazků, znějících na jiné měny pokud jsou splatné ve zdejším území . . . bez ohledu na to, že mohly býti splaceny také u některých plateben v Německu . . . Tím méně může pro zdejší soudy býti závazný názor německých soudů o výkladu pojmu říšskoněmecké marky.« Konečně se zmiňuje ještě o teorii krycích fondů³³⁾ a uvádí, že ji nelze užiti pro cizí věřitele, když jí nebylo použito pro domácí. Stejně v rozh. z 22. V. 1929 Rv II 761/28 Vážný č. 8932, kde se praví, že nelze přihlídnouti k znehodnocení podle německého práva, třebaš dlužnický poměr podle něho byl založen (v Hlučínsku).

Toto stanovisko našeho nejvyššího soudu užívá německý říšský soud proti našim příslušníkům. V rozh. ze dne 14. XII. 1927 I 149/27³⁴⁾ konstatuje výslovně, že zhodnocení markové pohledávky podle čs. práva není přípustné. Také

³²⁾ Tvrzení toto, pokud jest tak široce formulováno, jest nesprávné, viz rozh., uvedená před tím (soudní valorisace). Opak dokazuje též Danninger, Zt. f. Ostrecht, 1929, seš. 4.

³³⁾ Viz Wahle, jenž jí propaguje v cit. spise. Uplatnila se v německých a polských zákonech, srv. Merwin, Das polnische Valorisationsproblem, Wirtschaftliche Nachrichten, 1925.

³⁴⁾ Cit. podle Zt. f. Ostrecht, 1928, s. 8'9.

Lehmann ve svém komentáři k 3. daňovému nouzovému nařízení praví, že pro markové obligace rakouských železničních společností platí rakouské právo a že tedy jejich valorisace není možná.

Jest zajímavé, že podobnými spory se zabývaly rakouské a německé soudy již v letech 1876—1879, po zavedení zlaté měny v Německu. Rakouské železniční společnosti vydaly obligace, jejichž kupony zněly na částky stříbrných zemských měn a byly splatny v Německu a Rakousku. Po zavedení zlaté měny se stříbro znehodnotilo a společnosti, nedbajíce přepočítacího kursu, stanoveného německým zákonem, chtěly toto znehodnocení převaliti na věřitele. Říšský soud (rozh. z 12. XII. 1879 GZ 27,537) a říšský vrchní obchodní soud (rozh. z 19. II. 1878 23,205) toto ulehčení nepřipustily, naproti tomu rakouský nejvyšší soud (GZ 27, 512 a násl.) je uznal. O správnosti stanoviska rak. soudů vznikl v literatuře spor, proti němu se postavil Krainz, Ehrenzweig, Schey, Walker (srv. Nussbaum n. u. m.).

Jiná jest otázka, zdali jest vykonatelný valorisační rozsudek německého soudu ve prospěch německého věřitele proti čs. dlužníku. Daninger (n. u. m.) uvádí rozh. zemského soudu v Opavě č. Nc II 54/27, v němž se praví, že valorisace jest u nás neznáma, zejména pokud se týče jejich zpětných účinků podle německého práva, že podle § 1412 o. z. o. mizí závazek řádným zaplacením a že proto valorisační rozsudek nemůže u nás býti exekučním titulem vzhledem k § 81, 2 ex. ř. V tom ohledu zaujal náš nejvyšší soud jiné stanovisko v rozh. ze dne 22. III. 1929 Rv I 1410/28 Vážný č. 8819. Tam se praví, že není závady ani s hlediska § 81 č. 2 ani č. 4 ex. ř., by nebyl v tuzemsku vykonán nárok na zaplacení útrat sporu v Německu, jímž byla uznána povinnost dlužníkovy zhodnotiti zaplacenou již hypotekární pohledávku podle něm. zákona o zhodnocení. Ovšem, z toho rozhodnutí nemůžeme vyzovovati příliš dalekosáhlých důsledků. Neboť v poslední větě se praví, že »k námitce, že německé soudy praktikují zákon o zhodnocení nemravným způsobem proti příslušníkům čs. republiky nelze hleděti, ježto tvrzení jest teprve obsaženo v dovolání.« Není tedy vyloučeno, že by byl nejvyšší soud rozhodl jinak, kdyby tato námitka byla bývala včas pronesena.